

مقدمه

یکی از رفتارهای اجتماعی، دید و بازدید از خویشاوندان، همسایگان و به‌طور کلی افراد دیگر جامعه است. این سر زدن و اطلاع از احوال همدیگر در اصطلاح شرع «صله رحم» نام دارد. راه‌های مختلفی برای اجرای این رفتار اجتماعی و صله رحم که رایج‌ترین آنها مهمانی دادن و دعوت کردن از دوستان و آشنایان است. مهمان‌نوازی و پذیرایی خوب و شایسته از مهمانان یکی از خصایل نیکو و ارزشمند دین اسلام شمرده می‌شود. اسلام پیروانش را به مهمانی دادن دعوت کرده و پاداش‌های بزرگ و ارزنده‌ای برای مهمان‌نوازی تعیین کرده است. پیامبر اکرم ﷺ ورود مهمان به خانه را هدیه‌ای الهی می‌دانست و می‌فرمود:

إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا أَهْدَى لَهُمْ هَدْيَهُ قَالُوا وَمَا تِلْكَ الْهَدْيَةُ قَالَ الضَّيْفُ يَنْزِلُ بِرَبِّهِ وَيَرْجِلُ بِدَثْوِبِ أَهْلِ الْبَيْتِ؛ هرگاه خداوند بخواهد خیر و خوبی به جمعیتی برساند، هدیه‌ای به سوی آنان می‌فرستد. سؤال شد منظور از هدیه چیست؟ فرمودند آن هدیه، مهمان است که با روزی خود وارد می‌شود و هنگام رفتن، گناهان آن خانواده را به همراه می‌برد! (نوری، ۱۴۰۷ق، ج ۱۶، ص ۲۵۸).

یکی از علاقه‌های امیرمؤمنان ﷺ در دنیا پذیرایی از مهمان بوده است: «حَبَّبَ إِلَيَّ مِنْ دُنْيَاكُمْ ثَلَاثٌ إِطْعَامُ الضَّيْفِ وَالصَّوْمُ بِالصَّيْفِ وَالضَّرْبُ بِالسَّيْفِ»؛ از دنیای شما سه چیز محبوب من است: اطعام مهمان، روزه در تابستان، شمشیر زدن [در راه خدا] (همان، ص ۲۵۹).

معمولاً مردان بزرگ را رسم است که در لحظات آخر زندگی خود، امور مهم‌تر را سفارش می‌کنند. امام زین‌العابدین و امام محمدباقر ﷺ یکی از توصیه‌های حضرت علی ﷺ در لحظات پایانی عمر شریفشان را اکرام مهمان نقل می‌کنند: «خدا را خدا را در مورد مهمان، او را راهی نکنید مگر با احترام و راضی، این وصیت [من] به شما است» (همان، ص ۲۶۰).

مهمان‌نوازی و دوست داشتن مهمان چنان جایگاه و منزلتی دارد که امیرمؤمنان ﷺ فرموده‌اند:

مؤمنی نیست که مهمان را دوست داشته باشد، مگر اینکه در روز قیامت، از قبر خود درحالی خارج شود که صورتش چون ماه شب چهارده، نورانی است؛ جماعت به او نگاه می‌کنند و می‌گویند: او کیست؟ آیا پیامبری مرسل است؟ فرشته‌ای می‌گوید: او مؤمنی است که مهمان را دوست می‌داشت و اکرامش می‌کرد و راه او غیر از بهشت نیست (شعیری، ۱۳۶۳، ص ۱۳۶).

امام صادق ﷺ پاداش اطعام مؤمن را برای انسان‌ها بی‌شمار بیان کرده‌اند: «هرکس مؤمنی را طعام دهد تا سیر شود، هیچ‌کس از مخلوقات خداوند نمی‌داند چه مقدار پاداش در آخرت دارد، نه ملک مقربی و نه نبی مرسل، به‌جز خداوند، پروردگار عالمین» (کلینی، ۱۳۸۸، ج ۲، ص ۲۰۱).

آداب مهمانی از منظر روایات اسلامی

حسین اترک*

چکیده

گنجینه روایات معصومان ﷺ سرشار از روایاتی است که به مسائل مهم اجتماعی همچون آداب مهمانی می‌پردازد. مهمانی دادن و به مهمانی رفتن، سبب انس و الفت میان امت اسلامی شده، اتحاد و برادری را ایجاد می‌کند؛ از این رو، در دین اسلام توصیه‌های فراوانی به مهمانی دادن و دعوت از مهمان شده است. میزبان و مهمان دو طرف این رفتار اجتماعی‌اند و هریک وظایفی در قبال دیگری دارد. برخی وظایف میزبان، در روایات اسلامی چنین بیان شده است: اکرام و استقبال از مهمان، پذیرایی کافی و مناسب از وی، غذا خوردن با مهمان، پرهیز از به‌کار گرفتن مهمان و بدرقه کردن وی. اما وظایف مهمان در برابر میزبان عبارت است از همراه نبردن غیرمذعو، نشستن در جایگاه تعیین‌شده از سوی میزبان، کوتاه کردن زمان مهمانی، نگاه داشتن چشم، تجسس نکردن و رازداری مسائل خانوادگی میزبان. کلیدواژه‌ها: آداب مهمانی، وظایف میزبان، مهمان، روایات.

پیامبر اکرم ﷺ نیز دربارهٔ ثواب اطعام مهمان و به‌طور کلی اطعام مسلمان، می‌فرمایند: «هرکس سه نفر مسلمان را طعام دهد، خداوند او را [از طعام‌های] سه بهشت در ملکوت سماوات: جنت فردوس، جنت عدن و جنت طوبی طعام دهد و از [میوه] درختی در بهشت عدن که خداوند خود به دستش آن را کاشته است، به او دهد» (همان، ص ۲۰۰).

ترغیب به مهمانی دادن

نخستین نکته مهم که در روایات دینی با آن روبه‌رو می‌شویم اهمیت و ارزش مهمانی دادن و پذیرایی از دیگر مؤمنان است. این اصل مهم اجتماعی را می‌توان در قالب اصول اجتماعی مهم‌تر و عالی‌تر دیگری مانند اصل اخوت و برادری مؤمنان و اصل صلۀ رحم تبیین کرد. براساس آیه «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» بنای شارع مقدس در امت اسلامی ایجاد اتحاد و برادری میان امت اسلامی است. اتحاد و برادری میان امت اسلامی در سطح کلان، جز با ارائه راهکارهای عملی در سطح خرد به دست نمی‌آید. برخی راهکارهای ایجاد برادری و اتحاد در سطح خرد، توصیه به ادای صلۀ رحم در سطح فامیل و خویشاوندان و نیز رسیدگی به همسایگان هم‌محله‌ای است. توصیه به مهمانی دادن و رفتن، را نیز می‌توان در همین جهت تفسیر کرد. با این تفاوت که توصیه به مهمانی دادن سطح بالاتری از دو سطح فامیلی و همسایگی را دربر می‌گیرد؛ زیرا مهمان کردن دیگران هم شامل خویشاوندان، هم همسایگان می‌شود و هم افراد غریبه و ناآشنا. پیامبر اکرم ﷺ فرموده‌اند: «هر خانه‌ای که مهمان وارد آن نشود، فرشتگان واردش نمی‌شوند» (همان).

امام علی ﷺ نیز یکی از وظایف ثروتمندان را برپایی مهمانی بیان فرموده‌اند: «هر که خداوند به او ثروتی دهد، باید با آن به خویشانش رسیدگی کند و مهمان‌داری نماید» (نهج البلاغه، خ ۱۴۲).

همچنین، در روایت آمده است که روزی امام علی ﷺ را غمگین یافتند. سبب را جویا شدند. حضرت فرمود: «هفت روز است که مهمانی بر ما وارد نشده است» (دیلمی، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۱۳۶). البته برپایی مهمانی باید به قصد قربت و در راه خدا باشد. پیامبر اکرم ﷺ فرموده‌اند: «کسی را که برای خدا دوستش دارید، به غذای خود مهمان کنید» (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۴، ص ۲۷۴؛ متقی هندی، ۱۳۸۹ق، ح ۲۵۸۱).

بنابراین مهمانی دادن با نیت‌هایی غیرالهی مانند کسب شهرت، فخرفروشی به دیگران و... آثار و برکات مهمانی با قصد قربت را نخواهد داشت.

تشویق به پذیرفتن دعوت مؤمن

ترغیب و تشویق به مهمانی دادن و مهمان کردن دیگران، با هدف ایجاد برادری و دوستی میان امت اسلامی تنها با ترغیب و تشویق دعوت‌شدگان به پذیرش دعوت دعوت‌کنندگان به مهمانی امکان‌پذیر است؛ از این‌رو، در روایات اسلامی، به پذیرش دعوت میزبان تشویق شده است و نپذیرفتن دعوت دیگران نقض آداب اجتماعی شمرده می‌شود. پیامبر اکرم ﷺ فرموده‌اند: «از ادب به دور است... که مردی به مهمانی دعوت شود و نپذیرد یا بپذیرد و غذا نخورد» (حمیری، ۱۴۱۳ق، ص ۱۶۰، ح ۵۸۳).

در تبیین این مطلب می‌توان گفت دعوت دیگران به مهمانی، نشانهٔ توجه دعوت‌کننده به مدعو و بیان‌گر علاقه، اظهار دوستی و محبت او به مدعو است، از این‌رو، نپذیرفتن دعوت، به معنای بی‌توجهی به دعوت‌کننده و رد کردن رابطهٔ دوستی و محبت اوست و این با اصول دینی و اخلاقی مخالف است. از این‌رو، در روایات دینی، پذیرش دعوت دیگران و غذا خوردن با آنان نشانهٔ علاقه‌مندی و دوستی بیان شده است. هشام بن سالم می‌گوید: با عبدالله بن ابی‌یعفور وارد خانهٔ امام صادق ﷺ شدیم؛ ما گروه فراوانی بودیم و من در میانشان از همه جوان‌تر بودم. امام ما را به صرف غذا دعوت کردند؛ همه سر سفره نشستیم و با حضرت، غذا خوردیم. حضرت رو به من کرده، فرمودند: «هشام! مگر نمی‌دانی دوستی مسلمان با برادر مسلمانش وقتی ثابت می‌شود که با کمال علاقه از غذای او میل نماید؟» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۵، ص ۲۳۹).

پذیرفتن دعوت دیگران چندان اهمیت دارد که در روایاتی از پیامبر اکرم ﷺ، حتی در صورت دور بودن منزل میزبان و با وجود زحمت ایاب و ذهاب برای مهمان، به پذیرش دعوت سفارش شده است: «به حاضران و غایبان امت خود سفارش می‌کنم که دعوت مسلمان را، حتی اگر از فاصلهٔ پنج میل باشد، بپذیرند؛ زیرا این کار بخشی از دین است» (برقی، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۸۰، ح ۱۵۱۰).

اما با وجود توصیه‌های مؤکد برای پذیرفتن دعوت میزبان، در برخی شرایط از پذیرفتن آن نهی کرده‌اند؛ از جمله، نپذیرفتن دعوت فاسق است. پیامبر اکرم ﷺ در اندرزی به ابوذر می‌فرمایند: «از غذای مردمان فاسق تناول مکن» (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۴، ص ۲۷۴). مورد دیگر، مهمانی ثروتمندانی که فقرا را به مهمانی خود دعوت نمی‌کنند: «پذیرفتن دعوت کسی که ثروتمندان بر سر سفره مهمانی او هستند و فقیران حضور ندارند، کراهت دارد» (راوندی، ۱۴۰۷ق، ص ۱۴۱، ح ۳۵۸).

پس از بیان فلسفهٔ سفارش به مهمانی دادن و رفتن و نیز اهمیت این موضوع در دین اسلام، به بیان آداب و وظایف میزبان و مهمان در قبال یکدیگر می‌پردازیم.

آثار و برکات مهمان برای میزبان

برخلاف تصور برخی که مهمان را مایهٔ زحمت و دردسر می‌دانند، در روایات دینی برکات دنیوی و اخروی فراوانی برای مهمان شمرده شده است. امام رضا^{علیه السلام} به نقل از پدران خود و آنان به نقل از رسول خدا^{صلی الله علیه و آله} اکرام مهمان را در یک جامعه ضامن خوشی و سلامت آن دانسته‌اند: «همیشه امتم در خوشی و خوبی باشید تا زمانی که با هم دوستی کنید و امانت را بپردازند و از حرام دوری کنند و از مهمان پذیرایی کنند و نماز را برپا دارند و زکات بدهند، چون انجام ندهند گرفتار قحطی و خشک‌سالی شوند» (نوری، ۱۴۰۷ق، ج ۱۶، ص ۲۵۸).

امام صادق^{علیه السلام} نیز اجر و ارزش مهمان‌داری را از آزاد کردن بنده بالاتر دانسته و فرموده‌اند: «اگر مؤمنی دو نفر مؤمن را با غذا پذیرایی کند، بالاتر از این است که برده‌ای را آزاد کرده باشد» (کلینی، ۱۳۸۸، ج ۲، ص ۲۰۱).

برکات مهمان برای میزبان هم شامل دنیا و هم شامل آخرت است. مهمان، باعث ریزش گناهان میزبان و حرام شدن جهنم بر او و راهنمای او به بهشت برین است. پیامبر اکرم^{صلی الله علیه و آله} نگاه محبت‌آمیز به مهمان را مانع آتش جهنم بیان کرده‌اند: «هیچ بنده‌ای نیست که مهمان برایش بیاید و به صورت او نظر کند مگر اینکه چشم او بر آتش جهنم حرام گردد» (نوری، ۱۴۰۷ق، ج ۱۶، ص ۲۵۸).

همچنین، پیامبر اکرم^{صلی الله علیه و آله} در روایت دیگری مهمان را راهنمای بهشت خوانده‌اند: «الضَّيْفُ دَلِيلُ الْجَنَّةِ»؛ مهمان، راهنمای بهشت است (همان، ص ۲۵۷).

حضرت علی^{علیه السلام} نیز مهمان‌نوازی را سبب آمرزش گناهان بیان کرده‌اند: «هر مؤمنی که صدای مهمانی را بشنود و خوشحال شود، گناهانش آمرزیده می‌شود، اگرچه گناهان او به اندازه زمین تا آسمان باشد» (همان).

از آنجاکه در این احادیث سیاق کلام مطلق است، هم شامل مهمان دعوت‌شده و هم مهمان دعوت‌نشده می‌شود؛ از این رو، این پاداش‌های الهی، می‌تواند انگیزه‌ای برای تکریم بیشتر، همراه با گشاده‌رویی، نسبت به مهمان ناخوانده برای کسانی باشد که به مهمانان ناخوانده چندان روی خوش نشان نمی‌دهند.

وظایف میزبان

۱. اکرام مهمان

نخستین وظیفه میزبان در قبال مهمان تکریم او است. پیامبر اکرم^{صلی الله علیه و آله} به دختر خود، حضرت

فاطمه^{علیها السلام} دربارهٔ لزوم اکرام مهمان چنین می‌فرمایند: «هرکس به خدا و روز واپسین ایمان دارد، باید مهمانش را گرامی دارد» (کلینی، ۱۳۸۸، ج ۶، ص ۲۸۵).

پیامبر^{صلی الله علیه و آله} در حدیث دیگر، کسی که مهمانش را اکرام نکند، از آل محمد و ابراهیم ندانسته است (نوری، ۱۴۰۷ق، ج ۱۶، ص ۲۵۹). ایشان، اکرام مهمان را برابر با اکرام انبیاء بیان کرده‌اند: «هرکس مهمان را گرامی دارد گویا هفتاد پیامبر را گرامی داشته و هرکس درهمی به مهمان انفاق کند گویا یک میلیون دینار در راه خدا انفاق کرده است» (دیلمی، ۱۴۱۲ق، ص ۱۳۸).

تکریم، مفهومی کلی است که در برخورد توأم با گشاده‌رویی و لبخند، گفتار و رفتار توأم با احترام و ارزش‌گذاری مصداق می‌یابد. آگاهی از زمان رسیدن مهمان، پیشواز رفتن برای او، گرفتن چمدان و وسایل همراه مهمان و حمل آنها، مقدم داشتن در ورود به منزل، جفت کردن کفش‌های او، راهنمایی و معین کردن بهترین جای منزل برای نشستن و اقامت او، تهیه غذاهای لذیذ و متنوع و... می‌تواند مصداق اکرام به مهمان باشد.

ممکن است برای برخی افراد جفت کردن کفش مهمان سخت بیاید و آن را کسر شأن خود بشمارند؛ ولی پیامبر اکرم^{صلی الله علیه و آله} از حیا کردن و خجالت کشیدن در خدمت رساندن به مهمان نهی کرده‌اند (نوری، ۱۴۰۷ق، ج ۱۶، ص ۲۶۰).

یکی از مصداق اکرام مهمان که در روایات به آن اشاره شده است آوردن خلال دندان برای او پس از صرف غذا است. امام صادق^{علیه السلام} از جد خود، رسول اکرم^{صلی الله علیه و آله} نقل می‌کنند که: «إِنَّ مِنْ حَقِّ الضَّيْفِ أَنْ يُكْرَمَ وَأَنْ يُعَدَّ لَهُ الْخِطَالُ»؛ حق مهمان آن است که اکرام شود و برایش خلال آماده گردد (کلینی، ۱۳۸۸، ج ۶، ص ۲۸۵).

تکریم مهمان فقط به مهمانان با شأن بالای اجتماعی مختص نیست، هر مهمانی را باید اکرام کرد، حتی اگر سطح اجتماعی پایینی داشته باشد. امیرمؤمنان^{علیه السلام} فرموده‌اند: «مهمان خود را اکرام کن، گرچه او حقیر و کوچک باشد» (نوری، ۱۴۰۷ق، ج ۱۶، ص ۲۶۰).

مقام و ارزش مهمان در دین اسلام تا آنجاست که اگر مهمانی، از خانه میزبان دزدی کند، حکم قطع دست درباره‌اش اجرا نمی‌شود. در روایت فراوانی به این مسئله تصریح شده است (همان، ج ۱۸، ص ۱۳۴).

۲. پذیرایی بدون سؤال

همان‌گونه که گفته شد نخستین و اصلی‌ترین وظیفه میزبان، اکرام مهمان است. از مصداق اکرام،

تهیه غذا و نوشیدنی برای مهمان است. مهمانی که در گرمای تابستان یا سرمای زمستان از راه می‌رسد، انتظار پذیرایی با غذا و نوشیدنی گرم یا سرد، بر حسب زمان مهمانی، دارد. نکته بسیار ظریفی که در روایات دینی درباره پذیرایی از مهمان نقل شده، این است که میزبان نباید از مهمان خود حتی اگر ناخواند و سرزده باشد، بپرسد که چیزی میل دارد یا نه؟ متأسفانه گاه در جامعه ما دیده می‌شود که میزبان، مخصوصاً اگر مهمانش سرزده باشد و پس از صرف شام یا نهار رسیده باشد، برای اینکه زحمت تهیه غذا برای مهمان را به خود ندهد، با پرسش‌هایی مانند: «آیا غذا خورده‌اید؟»، «اگر میل دارید غذا تهیه کنم؟» مهمان را به رودربایستی انداخته و از او این اعتراف را می‌گیرند که «بله، غذا خورده‌ام، زحمت نکشید».

۳. پذیرایی کافی و مناسب از مهمان

همان‌طور که گفته شد از آنجاکه دعوت به مهمانی، نشانه دوستی و علاقه است، بنابراین، نزد مهمان انتظاری برای احترام دیدن و تکریم شدن از سوی میزبان ایجاد می‌شود؛ چراکه دعوت دیگران به مهمانی و برخورد سرد و بی‌روح با آنان، چیزی غیر از یک تناقض درونی درک‌شدنی نیست. راه‌های تکریم مهمان، با توجه به شأن و منزلت او نزد میزبان، می‌تواند گوناگون باشد؛ یکی از آنها برخورد توأم با گشاده‌روی و احترام زبانی و عملی است و دیگر پذیرایی مناسب و کافی از مهمان. امام صادق علیه السلام با تفکیک دو نوع مهمان، آنان را به ناخوانده و خوانده دانسته، وظایف میزبان در قبال هر یک را به‌خوبی بیان می‌کنند: «هرگاه برادرت ناخوانده بر تو وارد شد، همان غذایی که در خانه داری برایش بیاور و هرگاه او را دعوت کردی در پذیرایی از او زحمت بکش» (البرقی، ۱۴۱۳ق، ص ۱۷۹، ح ۱۵۰۶).

بنابراین، میزبان در پذیرایی از مهمان دعوت‌شده، باید همه توان خود را صرف کرده و در خانه هر غذای لذیذی که دارد، برای او مهیا کند و چیزی دریغ ننماید. اما در پذیرایی از مهمان ناخوانده لازم به تکلف و در سختی انداختن خود و خانواده نیست و مهمانان ناخوانده باید به این نکته توجه داشته باشند. از این‌رو، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرموده‌اند: «اگر کسی هزار درهم صرف سفره کند و مؤمنی از آن غذا بخورد اسراف نیست» (مجلسی، ۱۳۸۳، ص ۶۶).

از امام صادق علیه السلام درباره معنای ظلم در آیه: «لَا يُجِبُ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلِمَ» (نساء: ۱۴۸) که غیبت کردن ظالم و بدگویی از او را برای مظلوم جایز دانسته است، پرسیده شد. ایشان، یکی از مصادیق ظالم را میزبانی دانست که از مهمانش به‌درستی پذیرایی نکرده باشد، پس، غیبت کردن از او

را برای مهمانش جایز شمرده‌اند: «هرکس مهمانی را دعوت کند و از او خوب پذیرایی ننماید، در حق مهمان ظلم کرده است و اگر درباره سختی‌هایی که به او گذشته، چیزی بگوید گناهی نکرده است!» (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۲، ص ۲۸۹).

اما حد و اندازه تلاش میزبان در تکریم مهمان و پذیرایی او چه اندازه باید باشد؟ آیا جایز است بیش از توان، خود و خانواده‌اش را به زحمت اندازد و مانند برخی مردم برای حفظ آبروی خود پیش مهمانان، خود را با انواع مشکلات مانند قرض گرفتن فرش و مبل از همسایه و سفارش غذاهای گران و متنوع از رستوران به زحمت اندازد؟ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پاسخ این پرسش را چنین می‌دهند: «هیچ‌کس نباید بیش از توانش، خود را برای مهمان به زحمت اندازد» (متقی الهندی، ۱۳۸۹ق، ح ۲۵۸۷۶).

بنابراین، حد و اندازه تلاش برای پذیرایی کافی از مهمان، توان و استطاعت میزبان است. دین اسلام، هیچ‌گاه مؤمنان را به امری خارج از توانشان مکلف نساخته است، چه در عبادات و امور فردی و چه در معاشرت و امور اجتماعی. امام رضا علیه السلام وظیفه میزبان در پذیرایی از مهمان را با توضیح بیشتری بیان فرموده‌اند. ایشان داستانی درباره جد بزرگوارشان، امیرمؤمنان علیه السلام نقل می‌کنند که روزی مردی ایشان را به مهمانی دعوت کرد. امیرمؤمنان علیه السلام به او فرمودند: «دعوت تو را می‌پذیرم به شرط اینکه سه قول به من بدهی. آن مرد گفت: چه قولی؟ ای امیرمؤمنان! حضرت فرمود: از بیرون خانه، چیزی برای من تهیه نکنی، آنچه در خانه‌ات آماده داری از من دریغ نکنی و به زن و فرزندان اجحاف ننمایی. مرد گفت: قبول می‌کنم ای امیرمؤمنان. پس علی بن ابی‌طالب علیه السلام دعوت او را پذیرفت» (صدوق، ۱۳۷۸ق، ج ۲، ص ۴۲، ح ۱۳۸).

ابورافع، یکی از اصحاب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، نقل می‌کند که روزی برای پیامبر مهمانی رسید. ایشان مرا برای خرید کالایی نزد فردی یهودی فرستاد و فرمود که از آن شخص یهودی به سلف چیزی بخر؛ تا پایان ماه رجب پول آن را می‌پردازم. یهودی پذیرفت مگر به رهن گذاشتن چیزی؛ نزد پیامبر برگشتم و ایشان زره خود را رهن دادند (نوری، ۱۴۰۷ق، ج ۱۳، ص ۴۱۸).

در اینجا ممکن است تصور شود که پیامبر برای مهمان خود را به زحمت انداخته و رهن و بیع سلف کرده‌اند؟ پاسخ آن است که بیع سلف یکی از بیع‌های جایز است که در زمان پیامبر رایج بود؛ گرچه در زمان ما کمتر کاربرد دارد. بنابراین، وقتی میزبان می‌داند که در آخر ماه درآمدی دارد، بیع سلف یکی از بیع‌های مجاز و رایج است؛ از این‌رو انجام این کار خارج از طاقت محسوب نمی‌شود.

همچنین، وقتی چیزی در خانه است که می‌توان به رهن گذاشت، پس در این قسمت زحمتی نیز وجود ندارد. بر این اساس، ایشان خارج از طاق خود رفتار نکرده‌اند.

بنابراین، دین مبین اسلام گرچه به تکریم مهمان، سفارش فراوان کرده است، از زیاده‌روی و اسراف در این زمینه نیز منع کرده است و به‌هیچ‌وجه به زحمت انداختن خارج از طاق خود و خانواده را جایز نشموده است.

وقتی میزبان همه تلاش خود را کرد و هرچه داشت پیش روی مهمان خود گذاشت، مهمان چه وظیفه‌ای در قبال آن دارد؟ پیامبر اکرم ﷺ این وظیفه را چنین بیان کرده‌اند: «مرد (میزبان) را همین گناه بس، که غذایی را که پیش برادران خود می‌گذارد کم شمارد و مهمانان را همین گناه بس، که آنچه را برادرشان در برابرشان می‌گذارد کم شمارند» (برقی، ۱۴۱۳ق، ح ۱۵۳۳).

مهمان نباید آنچه را میزبان پیش روی او نهاده است، کم شمارد و اگر از میزبان سطح اجتماعی بالاتری دارد و آنچه میزبان برایش تدارک دیده است، پایین‌تر از سطح اجتماعی اوست، نباید رفتار میزبان را بی‌توجهی بداند؛ چراکه او هرچه داشته صادقانه پیش او نهاده است. میزبان نیز نباید عمل خویش را کم‌ارزش بشمارد.

معنای روایت فوق در داستانی از شیعیان ائمه به‌خوبی بیان شده است. صفوان می‌گوید:

روزی عبدالله بن سنان به خانه من آمد؛ گفت چیزی در خانه داری؟ گفتم: آری، پسر مرا فرستاده‌ام که گوشت و تخم مرغ بخرد. (ظاهراً صفوان، عبدالله را دعوت کرده یا از آمدن او اطلاع داشته است). عبدالله ناراحت شد و گفت: او را کجا فرستادی؟ هرچه زودتر او را برگردان، مگر در خانه سرکه و روغن زیتون نداری؟ گفتم بله سرکه و روغن زیتون هست. گفت: هرچه موجود است بیاور، بی‌سبب خود را به زحمت مینداز، زیرا امام صادق ﷺ فرموده‌اند: «نابود باد کسی که چیزی در خانه دارد برای برادرش بیاورد و آن چیز را کوچک و بی‌ارزش شمارد و نابود باد کسی که چیزی برایش آورند، آن را سبک شمارد» (قمی، بی تا، ج ۲، ص ۷۶).

ممکن است افرادی از مهمانی دادن به سبب اینکه سرمایه و روزی‌ای که می‌توانند برای خانواده‌شان خرج کنند، باید خرج دیگران کنند، پرهیز کنند یا ممکن است میزبانی تصور کند اگر هرچه در خانه دارد برای مهمان بیاورد، ممکن است خود دچار فلاکت شود، پس در پذیرایی از مهمانش همه تلاشش را نکند. احادیث فراوانی در رد این‌گونه پندارهای غلط نقل شده است. از منظر دین اسلام، روزی مهمان تضمین شده است و میزبان نباید نگران آن باشد. پیامبر خدا فرموده‌اند: «مهمان، روزی خود را می‌آورد و گناهان اهل خانه را می‌برد» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۲، ص ۴۶۱).

همچنین ایشان در روایت دیگری فرموده‌اند: «کسی که اطعام می‌کند، رزق و روزی برای او سریع‌تر از سرعت فرو رفتن کارد در کوهان شتر می‌رسد» (البرقی، ۱۴۱۳ق، ح ۱۵۳۳).

۴. غذا خوردن همراه مهمان

یکی دیگر از وظایف میزبان آن است که پس از تهیه غذا برای او، خود نیز همراه مهمان غذا بخورد. پیامبر اکرم ﷺ فرموده‌اند: «هرکس دوست دارد خدا و رسولش او را دوست داشته باشند، با مهمانان خود غذا بخورد» (نهج البلاغه، خ ۱۷۶).

امام صادق ﷺ سنت و روش پیامبر در غذا خوردن با قوم و مهمانان خود را چنین بیان کرده‌اند که ایشان پیش از همه، دست به غذا می‌برد و شروع به غذا خوردن می‌کند و آخر از همه دست از غذا می‌کشید تا همه مهمانان غذای کافی خورده باشند (کلینی، ۱۳۸۸، ج ۶، ص ۲۸۵).

سبب این دستور در روایات دیگر، شرم و حیای مهمان از غذا خوردن به‌تنهایی بیان شده است. روشن است که اگر میزبان زودتر از مهمان دست از غذا بکشد، مهمان در ادامه غذا خوردن دچار مشکل می‌شود و از اینکه دیگران دست از غذا کشیده‌اند او هنوز مشغول غذا خوردن است، شرم کند و با وجود گرسنگی مجبور به ترک سفره شود.

۵. پرهیز از به‌کار گرفتن مهمان

همچنین میزبان باید توجه کند که مهمان خود را به‌کار نگیرد؛ زیرا این کار خلاف اصل تکریم مهمان است. ابن ابی‌یعفور می‌گوید: «در خانه امام صادق ﷺ مهمانی را دیدم؛ روزی او برای انجام کاری برخاست، حضرت به او اجازه نداد و شخصاً آن کار را انجام داد و فرمود: رسول خدا ﷺ از به‌کار گرفتن مهمان، نهی فرموده است» (همان، ص ۲۸۳).

در روایت دیگری از امام محمد باقر ﷺ آمده است که ایشان فرموده‌اند: «به‌کار گرفتن مهمان، جفا [در حق او] است...» (همان، ص ۲۸۴).

۶. وانداشتن مهمان به کاری که دوست ندارد

وظیفه دیگر میزبان که در جهت وظیفه اصلی او یعنی اکرام و پذیرایی شایسته از مهمان است، وانداشتن او به انجام کارهایی است که تمایل به انجامشان ندارد. گاه میزبان، کاری را که خود به انجامش علاقه دارد، به گمان آنکه مهمانش نیز آن را دوست دارد، از او می‌خواهد و بدین ترتیب او را در رودر بایستی قرار می‌دهد. پیامبر اکرم ﷺ در این باره فرموده‌اند: «هرکس به خدا و روز قیامت

ایمان دارد، باید مهمانش را اکرام کند و... می فرمودند: مهمانت را به انجام چیزی که برای او سخت است، وادار نکن» (طبرسی، ۱۴۱۲ق، ص ۱۳۵).

۷. بدرقه مهمان

وظیفه آخر میزبان، بدرقه مهمان با احترام و گشاده رویی است. پیامبر اکرم ﷺ فرموده اند: «یکی از حقوق مهمان، این است که او از اتاق تا درب خانه، همراه و بدرقه کنی» (قمی، بی تا، ج ۲، ص ۷۶). در روایت زیبایی از امام محمد باقر ﷺ آمده است که ایشان فرموده اند: «... وقتی مهمانی بر شما وارد شد، او را کمک کنید و وقتی می خواست از پیش شما برود، کمکش نکنید، چراکه مایه حقارت و بی ارزش شدن مهمان است؛ و برای او زاد و توشه بگیرید و توشه اش را پاک گردانید که این، سخاوت است» (کلینی، ۱۳۸۸، ج ۶، ص ۲۸۴).

نکته زیبا و ظریفی که در این حدیث وجود دارد آن است که کمک کردن به مهمان هنگام ورود و گرفتن چمدانها و وسایل همراه او نشانه علاقه میزبان به ورود مهمان و نشانه تکریم اوست؛ ولی هنگام رفتن مهمان، کمک کردن در جمع کردن وسایل و بردن آنها ممکن است برای مهمان این سوتفاهم پیش آید که میزبان از دست او خسته شده و مشتاق رفتنش است.

وظایف مهمان

۱. پرهیز از مهمانی ناخوانده

نخستین وظیفه انسان برای مهمانی رفتن، این است که سرزده و بدون دعوت برای مهمانی نرود. این دستور شرع مقدس اسلام در جهت حمایت از میزبان و راحتی اوست. همان طور که گفته شد، دین مبین اسلام با وجود توصیه های فراوانش به مهمانی دادن و مهمانی رفتن، دو اصل را توأمان رعایت می کند: نخست اکرام مهمان و دیگر مراعات آسایش میزبان. از این رو، باتوجه به اصل دوم، اسلام از مهمانی رفتن به طور سرزده نهی می کند. امام صادق ﷺ از اجداد بزرگوارشان و در نهایت، از پیامبر اکرم ﷺ روایت می کنند که ایشان فرموده اند: «یا علی! هشت طایفه اند که اگر اهانت شوند باید ملامت و سرزنش نکنند مگر خودشان را؛ کسی که بدون دعوت بر سر سفره طعامی برود (مهمان ناخوانده)» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۲، ص ۴۴۴ و ۴۵۲).

۲. درخواست از میزبان برای به زحمت نینداختن خود

در وظایف میزبان گفته شد که میزبان باید همه تلاش خود را برای پذیرایی خوب و شایسته از مهمان

انجام دهد؛ ولی آنچه از روایت به دست می آید، این است که مهمان نیز وظیفه دارد از میزبان بخواهد که به خاطر او خود را به زحمت نیندازد و به غذایی که در خانه موجود است اکتفا کند. یکی از یاران امیر مؤمنان ﷺ، به نام حرث اعور می گوید:

روزی به خدمت آن حضرت رسیدم و گفتم یا علی دوست دارم، به من افتخار دهید و به خانه من بیایید و غذایی میل کنید. حضرت فرمود: به شرطی می آیم که به سبب آمدن من، خود را به زحمت و مشقت نیندازی و به همان غذای موجود در خانه قناعت کنی! حرث پذیرفت و امیر مؤمنان ﷺ به خانه او رفت و با غذایی کم که موجود بود ناهار را صرف کرد (قمی، بی تا، ج ۱، ص ۲۳۸).

خوشبختانه، امروزه عمل به این وظیفه در میان مردم رواج دارد و هنگام پذیرش دعوت مهمانی، از میزبان می خواهند که خود را به زحمت نیندازد و اصطلاح به نان و پنیری اکتفا کند.

۳. همراه نبردن غیرمدعو

نخستین وظیفه مهمان در برابر دعوت میزبان، پذیرش دعوت اوست که پیش تر به آن پرداختیم. دیگر وظیفه او این است که مطابق محتوای دعوت، رفتار کند و به همان اندازه ای که از آنان دعوت شده است، به مهمانی برود. متأسفانه، گاه این رفتار اجتماعی نادرست از برخی افراد مشاهده می شود که هنگام اجابت دعوت میزبان، فرزند خردسال خود را نیز همراه می برند. گویا این رفتار در زمان پیامبر اکرم ﷺ نیز رایج بوده است که ایشان در نهی از آن فرموده اند: «هرگاه یکی از شما به مهمانی دعوت شد، فرزندش را هم به دنبال خود راه نیندازد که اگر چنین کند، کار حرامی کرده و با نافرمانی وارد خانه میزبان شده است» (محمدی ری شهری، ۱۳۷۹، ج ۶، ص ۴۵۷).

این نهی نبوی برای رعایت حال میزبان است که چون برای تعداد مشخصی مهمان تهیه و تدارک دیده است، با افزوده شدن مهمانان ناخوانده دچار مشکل نشود؛ زیرا در هر صورت، میزبان برای یک خردسال نیز تدارکی برابر با بزرگسال می بیند و اگر قرار باشد هرکس فرزند خود را همراه ببرد، تعداد مهمانان بیش از حد انتظار خواهد بود و با کمبود وسایل پذیرایی روبه رو خواهد شد.

۴. نشستن در محل تعیین شده

وظیفه دیگر مهمان هنگام ورود به خانه میزبان، این است که تا میزبان برای نشستن او محلی تعیین نکرده است، صبر کند و خود بلافاصله در هر جای منزل ننشیند. امام باقر ﷺ در این باره فرموده اند: «هرگاه یکی از شما به خانه برادرش وارد شد، هر جا صاحب خانه گفت، همان جا بنشیند؛ زیرا صاحب خانه به وضع اتاق خود از مهمان آشناتر است» (نوری، ۱۴۰۷ق، ج ۱۴، ص ۳۷، ح ۱۶۰۴۰).

از این روایات می‌توان به‌طور ضمنی نتیجه گرفت که چون تکریم و پذیرایی مهمان برای میزبان زحمت دارد، شارع مقدس، با وجود توصیه‌های فراوان به مهمانی دادن و تکریم مهمان، به طولانی شدن این زحمت راضی نیست، و از مهمان می‌خواهد که مدت مهمانی‌اش را کوتاه کند، به‌طوری‌که بیشتر از سه روز و دو شب نباشد. اما در صورت ضرورت و نیاز به افزایش این زمان، مهمان باید خود توجه داشته باشد که دیگر در آن خانه مهمان نیست و نباید انتظار تکریم و پذیرایی مانند روزهای اول را داشته باشد، بلکه حتی باید در کارهای خانه به میزبان کمک کند؛ بنابراین این رفتار خیلی خوبی است که برخی افراد در ابتدای ورودشان به منزل میزبان، هدیه‌ای به او می‌دهند و در ادامه برای کمک به حال میزبان و کم شدن زحمت او، در تهیه غذا و دیگر مایحتاج خانه به میزبان کمک می‌کنند.

۷. فرمانبرداری و تبعیت از میزبان

از وظایف دیگر مهمان، در مدتی که در منزل میزبان به سر می‌برد، تبعیت و فرمانبرداری از او است. این دستور شرع اسلام نیز در جهت زحمت کمتر میزبان است. میزبان، از وضعیت و امکانات مادی و معنوی خود برای پذیرایی از مهمان آگاه است؛ از این‌رو، مهمان باید مراعات حال او را بکند و با درخواست‌های بیجا سبب زحمت او نشود. گاه مشاهده می‌شود که مهمان درخواست‌های بیجا از میزبان دارد و از او می‌خواهد که او را به فلان جای دیدنی شهر ببرد یا فلان غذا را برایش درست کند. در ادامه روایتی که درباره مهمانی سرزده نرفتن ذکر شد، پیامبر اکرم ﷺ یکی دیگر از هشت طایفه‌ای که در صورت اهانت دیدن، نباید غیر خود را ملامت کند، کسی را گفته‌اند که به صاحب‌خانه، فرمان می‌دهد: «یا علی! هشت طایفه‌اند که اگر اهانت شوند باید ملامت و سرزنش نکنند مگر خودشان را کسی که بدون دعوت به‌سر سفره طعامی برود؛ کسی که به صاحب‌خانه امر کند؛...» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۲، ص ۴۴۴).

اهمیت تبعیت از میزبان تا آنجاست که مهمان از روزه مستحبی گرفتن بدون اجازه صاحب‌خانه منع شده است. امام صادق علیه السلام از حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که ایشان فرموده‌اند: «هرکس بر قومی مهمان شد، بدون اجازه صاحب‌خانه، روزه مستحبی نگیرد» (نوری، ۱۴۰۷ق، ج ۷، ص ۵۵۵؛ کلینی، ۱۳۸۸، ج ۴، ص ۱۵۱).

۸. چشم نگهداشتن

یکی دیگر از وظایف مهمان از زمان ورود به منزل میزبان، چشم نگهداشتن از محرّمات است که شامل

از آنجاکه گاهی خانواده میزبان نیز هنگام مهمانی دادن در خانه حاضرند و در پذیرایی از مهمانان کمک می‌کنند، محل نشستن مهمانان در راحتی و آرامش آنان برای رفت و آمد و انجام تدارکات لازم اثر فراوانی دارد. از این‌رو، چون میزبان آگاه‌تر از میزبان به موقعیت خانه خویش است، لازم است که مهمان محل نشستن را از او بپرسد و اجازه بخواهد.

۵. توقع بی‌جا نداشتن

در جهت اصل حمایت از میزبان، شرع اسلام به مهمان توصیه می‌کند که از درخواست‌ها و تقاضاهای نابه‌جا که برای میزبان زحمت‌آور است، بپرهیزد. مهمان خوب کسی است که وقتی به خانه کسی می‌رود، بخصوص اگر بدون اطلاع قبلی است، توقع و انتظار را از خود دور کند، تا جای هیچ‌گونه ناهنجاری نباشد.

یکی از مسلمانان صدر اسلام به نام *ابووائل* می‌گوید:

من به اتفاق دوستم به خانه سلمان فارسی رفتیم و مدتی نشستیم. هنگام غذا فرا رسید. سلمان گفت: اگر رسول خدا صلی الله علیه و آله از تکلف و خوشتن را به زحمت افکندن نهی نکرده بود، برایتان غذای بهتری فراهم ساختم. سپس برخاست و مقداری نان و نمک آورد و در برابر مهمانان گذاشت. دوستم گفت: کاش همراه این نمک، مقداری مرزه و آویشن بود. سلمان برخاست و ظرف آب خویش را گرو نهاد و کمی مرزه فراهم کرد و سر سفره نهاد. وقتی غذا را خوردیم، دوستم گفت: خدا را شکر که به روزی خدا قانعیم! سلمان گفت: اگر به رزق خدا قانع بودی، الان ظرف آب من در گرو نبود! (طبرسی، ۱۴۱۲ق، ص ۱۳۵).

۶. کوتاه بودن زمان مهمانی

وظیفه دیگر مهمان، رعایت مدت مهمان بودن است. براساس روایات، مدت زمانی که عنوان مهمان بر فرد نهاده می‌شود و میزبان وظایف خاص خود را باید نسبت به او انجام دهد، سه روز و دو شب است. پس از این مدت، دیگر او مهمان نیست و مانند دیگر اعضای خانواده خواهد بود؛ از این‌رو تکریم و پذیرایی او به اندازه دیگر اعضای خانواده است و بر میزبان لازم نیست که در پذیرایی از او خود را به تکلف بیندازد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرموده‌اند: «مهمان تا دو شب پذیرایی می‌شود؛ از شب سوم جزو اهل خانه به‌شمار می‌آید و هرچه رسید بخورد» (نوری، ۱۴۰۷ق، ج ۱۷، ص ۸۸ ح ۲۰۸۱۹). «مهمانی یک، دو و سه روز است. بعد از آن هرچه به او دهی صدقه شمرده می‌شود» (همان، ج ۱۴، ص ۳۷، ح ۱۶۰۳۸).

۱۰۰. رازداری

وقتی مهمان وارد خانه میزبان می‌شود، خواسته یا ناخواسته، بر نحوه زندگی میزبان و خانواده‌اش، سطح زندگی و مشکلاتشان آگاه می‌شود. شرع اسلام در اینجا به رازداری توصیه می‌کند. وقتی مهمان بر اسرار میزبان آگاه شد، اجازه خارج کردن، اطلاعات و سخن گفتن از اسرار، سطح زندگی و مشکلات میزبان و خانواده‌اش را ندارد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله کسانی را که در مجالس دوستان و آشنایان حاضر می‌شوند و از مسائل خصوصی آنان مطلع می‌شوند، به رازداری توصیه می‌کنند و می‌فرمایند: «در مجلس‌ها امانت‌دار باشید؛ فاش کردن راز برادرت خیانت است؛ از این کار دوری کن؛ و از نشست‌های عشیره‌ای بپرهیز» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۷، ص ۸۹، ح ۳).

نتیجه‌گیری

آنچه از بررسی روایات اسلامی درباره آداب مهمانی به دست می‌آید این است که شرع مقدس اسلام به سبب فواید اجتماعی بسیار فراوان مهمانی، از جمله ایجاد صلۀ رحم، ایجاد انس و الفت میان خویشاوندان، همسایگان و امت اسلامی، آگاهی از احوال یکدیگر و کمک به هم، دستگیری از خانواده‌های مستمند و فقیر که محتاج غذای روزانه‌اند، جلوگیری از تنهایی افراد و مشکلات روحی و روانی ناشی از آن و... توصیه مؤکد به مهمانی دادن می‌کند؛ ولی در عین حال، می‌کوشد با کمترین هزینه برای هر دو طرف میزبان و مهمان، این کار مهم صورت گیرد. از این رو، دو اصل مهم، همراه هم، در آداب مهمانی توصیه می‌شود: نخست مراعات راحتی و آسایش میزبان و دیگر اکرام شایسته مهمان.

شرع مقدس اسلام از سویی می‌کوشد این رفتار اجتماعی مفید با کمترین هزینه برای میزبان شکل گیرد؛ از این رو، در عین توصیه به اکرام مهمان و پذیرایی شایسته از او، به میزبان دستور می‌دهد که از تکلف بیجا و به سختی انداختن خود و خانواده برای مهمانی پرهیز کند و با آنچه در طاقتش است به پذیرایی از مهمان اقدام کند. از سوی دیگر به مهمان توصیه می‌کند که آنچه را میزبان برای او تدارک دیده است کم نشمارد و توقع بیجا از میزبان نداشته باشد و تحت امر میزبان باشد.

ابن‌عسّم از شعرای عرب، دستورهای مهمان‌داری را به خوبی در شعری جمع کرده که ترجمه فارسی آن چنین است:

۱. مهمان، هنگامی که می‌آید روزی خود را می‌آورد هرکسی رزقی دارد و بدان می‌رسد؛
۲. او را با خنده و چهره باز استقبال کرده و تا اندازه توان، خوب از او پذیرایی کن.
۳. مهمان باید به آنچه برایش می‌آوری، خوشنود باشد و تو را به قرض گرفتن وادار ندارد.

چشم نگهداشتن از تجسس و واری قسمت‌های مختلف منزل میزبان، چشم نگهداشتن از نامحرم و امور دیگر می‌شود. به‌هرحال، ممکن است خانواده میزبان برای عرض ادب حاضر شوند و برحسب درجه آشنایی و خویشاوندی، با پوششی متفاوت از بیرون منزل، در برابر مهمان نمایان شوند؛ از این رو، وظیفه مهمان چشم‌پاکی در برابر همسر، دختر و خانواده میزبان است. همچنین، چشم نگهداشتن از قسمت‌هایی از منزل که اندرونی و حریم خصوصی شمرده می‌شود و متعلق به خانواده میزبان است. امیرمؤمنان علیه السلام فرموده‌اند: «خداوند به مسیح - علی نبینا و آله و علیه السلام - وحی کرد که به بنی اسرائیل بگو در هیچ خانه‌ای از خانه‌های [بندگان] من وارد نشوید مگر با چشم‌های خاشع و به زیرافتاده، قلوب پاک و طاهر، دست‌های امین و پاک. و به بنی اسرائیل خبر بده که من دعای هیچ‌کس از بندگانم را که ظلمی بر گردش باشد اجابت نمی‌کنم» (ابی‌فراس، بی تا، ج ۱، ص ۶۳).

۹. عدم تجسس

یکی دیگر از وظایف مهم مهمان در زمانی که در منزل میزبان سپری می‌کند، پرهیز از تجسس در امور خصوصی میزبان است. به‌هرحال، میزبان به مهمان اعتماد کرده و او را به منزل خود دعوت کرده است. در برابر این اعتماد و لطف او، مهمان نیز باید مراقب رفتار و کردار خود باشد. در مهمانی‌هایی که ممکن است چند روز طول بکشد، گاه پیش می‌آید که مهمان احساس صمیمیت بیش از اندازه کرده و بدون اجازه میزبان به قسمت‌های گوناگون منزل او می‌رود. یا پرسش‌هایی پرشمار از امور خصوصی میزبان و خانواده‌اش می‌پرسد و می‌کوشد از نحوه زندگی و درآمد آنان و روابط خانوادگی، کاری و غیره آگاهی یابد و چه‌بسا با این پرسش‌ها سبب آزرده می‌شود. شرع مقدس اسلام به‌طور کلی، چه مهمان و چه غیر او را، از تجسس در امور خصوصی دیگران نهی کرده است. مهم‌ترین دلیل بر حرمت تجسس در امور شخصی دیگران، آیه دوازده سوره حجرات است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از بسیاری از ظن‌ها و گمانه‌زنی‌ها بپرهیزید؛ همانا بعضی از ظن‌ها گناه هستند و تجسس نکنید....

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در روایتی می‌فرمایند: «از عیوب و اسرار پنهانی مؤمنین جست‌وجو نکنید؛ چراکه هرکس از عیوب مردم تجسس کند خداوند نیز از عیوب او تجسس می‌کند و هرکس خداوند از عیوبش تجسس کند مفتضح و بی‌آبرو خواهد شد، گرچه در گوشه خانه‌اش لغزشی کرده باشد» (محمدی ری شهری، ۱۳۷۹، ج ۳، ص ۲۲۰۸).

منابع

- نهج البلاغه (بی تا)، ترجمه جعفر شهیدی، قم، دار الهجرة.
- ابی فراس، ورام بن (بی تا)، تنبیه الخواطر، قم، مکتبه الفقیه.
- برقی، احمد بن محمد بن خالد (۱۴۱۳ق)، المحاسن، تحقیق سید مهدی رجائی، قم، المجمع العالمی لاهل البيت.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق)، وسائل الشیعه، بیروت، مؤسسه آل البيت.
- حمیری قمی، عبدالله بن جعفر (۱۴۱۳ق)، قرب الاسناد، قم، مؤسسه آل البيت.
- دیلمی، حسن بن ابی الحسن (۱۴۱۲ق)، إرشاد القلوب، بی جا، شریف رضی.
- راوندی، قطب الدین (۱۴۰۷ق)، الدعوات، قم، چاپ مدرسه امام مهدی علیه السلام.
- شعیری، تاج الدین (۱۳۶۳)، جامع الأخبار، بی جا، رضی.
- صدوق، محمد بن علی (۱۳۷۸ق)، عیون أخبار الرضا، بی جا، جهان.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۴۱۲ق)، مکارم الأخلاق، بی جا، شریف رضی.
- قمی، شیخ عباس، (بی تا)، سفینه البحار، بیروت، مؤسسه الوفاء.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۸۸)، اصول الکافی، تحقیق علی اکبر غفاری، چ سوم، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- متقی هندی، حسام الدین (۱۳۸۹ق)، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، بیروت، مکتبه التراث الاسلامی.
- مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳ق)، بحار الأنوار، چ سوم، بیروت، دار احیاء التراث.
- _____ (۱۳۸۳)، حلیة المتقین، بی جا، قائم.
- محقق، حجت، آداب مهمانداري، در: <http://www.ensani.ir>
- محمدی ری شهری، محمد (۱۳۷۹)، میزان الحکمه، ترجمه محمدرضا شیخی، چ دوم، قم، دارالحديث.
- نوری، میرزا حسین (۱۴۰۷ق)، مستدرک الوسائل و مستنبط الوسائل، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام.

۴. مهمان را احترام کن و او را برای کار به خدمت نگیر.

۵. اگر ناگهان برادر مسلمانان به خانه آمد، به آنچه موجود است اکتفا کن، ولی اگر او را رسماً دعوت کردی، زحمت بکش و او را آبرومندانه، پذیرایی کن.

۶. شایسته است که خودت با مهمان، بر سر سفره غذا بخوری و پیش از اینکه مهمان کنار برود، دست از غذا خوردن نکشی.

۷. سزاوار است که مهمان را تا درب منزل بدرقه کنی و اگر مرکب دارد، برایش رکاب بگیری (محقق، نقل از: مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۱۵، ص ۲۴۱).